

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПРИ ВИРІШЕННІ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПОРІВ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

*Балюк І. А.,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПОЗАСУДОВИХ (АЛЬТЕРНАТИВНИХ) СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СПОРУ

Розв'язання господарських конфліктів здійснюється шляхом вирішення господарських спорів державними судами господарської спеціалізації. Функціонування господарських судів регламентовано нормами Господарського процесуального кодексу України та відповідних законів. Законом не допускається домовленість учасників спору про відмову від права на звернення до господарського суду. Водночас держава має гарантувати право на врегулювання господарського спору в позасудовому порядку. Йдеться про вирішення господарського конфлікту без звернення до господарського суду, а іншими недержавними інститутами. Саме тому такий спосіб ще має назву альтернативний.

На цей час в Україні позасудовими (альтернативними) інституціями вирішення спорів є зокрема: досудове врегулювання господарського спору (у претензійному порядку), звернення до третейського суду (суду, створеного самими сторонами), медіація (допомога посередників) тощо. Позасудові (альтернативні) способи врегулювання господарських спорів, які зазвичай застосовуються у господарській практиці, поділяються на ті, які регламентовані нормами чинного законодавства (досудове врегулювання господарського спору, третейський суд), і ті, які правового закріплення в українському законодавстві на цей час не мають (медіація, переговори тощо).

Наслідком позасудових процедур із розв'язання господарського спору є взаємне або за розсудом обраної особи рішення щодо захисту порушеного права. При добровільному виконанні рішення в межах чинного законодавства господарський спір є вичерпаний, а право захищене. Проблеми з'являються, коли зобов'язана сторона не бажає виконувати свої підтвержені певною

процедурою обов'язки. В такому випадку важливим є законодавче оформлення як процесу вирішення господарського спору позасудовим (альтернативним) способом, так і примусового виконання досягнутого рішення, у разі відмови зобов'язаної сторони від добровільного виконання.

З-поміж позасудових способів, передбачених законодавством, немає обов'язкових, тобто застосування яких вимагає закон у випадку вирішення господарського спору в альтернативний спосіб.

Втім, досудове врегулювання господарського спору як найбільш швидкий, простий та невитратний спосіб усунення конфліктної ситуації з господарських відносин та впровадження господарського правопорядку⁸² тривалий час було обов'язковою умовою звернення до господарського суду. Така вимога протягом розвитку господарського судочинства поступово перетворювалась з абсолютної імперативної вимоги до відмови законодавця вимагати її дотримання⁸³.

Досудове врегулювання спору – це сукупність передбачених законодавством дій з пред'явлення претензії та отримання на неї відповіді для врегулювання господарського спору без звернення до господарського суду. Претензію подає сторона спору, право котрої, на її переконання, порушено, відповідь у встановлений законом строк дає сторона, котрій направлена претензія. Коли сторони доходять взаємної згоди, конфлікт вичерпано, в іншому випадку зацікавлена сторона звертається до господарського суду.

Основні положення загального порядку досудового врегулювання господарських спорів передбачені ст.ст. 5–11 Господарського процесуального кодексу України. Спеціальний порядок досудового врегулювання господарських спорів зафіксовано у різних нормативно-правових актах. Причому спеціальний порядок є двох видів: для застосування певних санкцій та для певних сфер господарювання. При цьому досудовий порядок врегулювання господарського спору на практиці застосовувався залежно від бажання учасників спору, оскільки ніяк не впливає на подальший процес врегулювання спору у випадку необхідності звернення до господарського суду.

Змінами до Конституції України щодо правосуддя, які набрали чинності у 2016 році, у ст. 124 зафіксовано, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Конституційне визначення обов'язкового дотримання досудового порядку з господарського спору та подальша конкретизація визначеного у законах впливатиме на

⁸² Резнікова В. В. Досудове врегулювання господарських спорів: необхідність та шляхи реформування / В. В. Резнікова // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 227–238 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2012_4_34.pdf.

⁸³ Балюк І. А. Проблемні аспекти позасудового врегулювання господарського спору / І. А. Балюк // Збірник наукових праць «Правове регулювання економіки». Вип. 15. – К.: КНЕУ, 2015. – С. 119.

швидкість розв'язання нескладних господарських спорів без звернення до господарського суду.

Найбільш докладною правовою регламентацією забезпечені порядок і умови вирішення господарського спору третейськими судами. Третейський суд з вирішення господарських спорів – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою зацікавлених суб'єктів господарювання у порядку, встановленому Законом України «Про третейські суди», для вирішення спорів, що виникають із господарських правовідносин. Третейський розгляд як процес вирішення господарського спору і прийняття обов'язкового для виконання сторонами рішення третейським судом завершується прийняттям такого рішення.

Згідно з нормами Закону України «Про третейські суди» при вирішенні господарського спору третейським судом сторони можуть погодити і визначити процедуру його вирішення, але не можуть узгоджувати, якими нормами матеріального права керуватися при вирішенні спору по суті. Це визначає сам суддя третейського суду. Сторони мають право звернутися до господарського суду з оскарженням рішення третейського суду у випадку порушення насамперед норм процесуального права, які регламентують третейський процес. При цьому господарський суд немає права переглядати рішення третейського суду по суті, тобто перевіряти правильність застосування третейським судом норм матеріального права.

За необхідності примусового виконання рішення третейського суду зацікавлена сторона може звернутися до господарського суду із заявою про видачу виконавчого документа.

У випадках, передбачених законом, коли господарський спір не може бути вирішений третейським судом, або скасування рішення і спір не підлягає подальшому розгляду в третейських судах, сторони третейського процесу не позбавлені права на звернення до господарського суду для вирішення господарського спору на загальних засадах.

Незафіксованим нормами українського законодавства, але таким, що застосовується на практиці, альтернативним способом врегулювання господарського спору, є медіація. В наш час правовим орієнтиром при врегулювання господарських спорів шляхом медіації може слугувати Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних справах, прийнята у Страсбурзі 21 травня 2008 року.

Відповідно до зазначеної Директиви медіація (посередництво) – це організований процес, в якому дві або більше сторін намагаються добровільно досягти врегулювання свого спору за допомогою посередника. Принципова

відмінність медіації від третейського суду полягає в тому, що вона не є судовим процесом. Процес медіації має бути менш регламентований, ніж третейський процес, а спір має бути врегульований відповідно до загальних засад і принципів права і справедливості, ніж конкретних норм закону. Тому врегулювання господарського спору шляхом медіації є більш доречним для сторін, коли можна врахувати і задовольнити інтереси кожної сторони. Однак за відсутності чіткого правового оформлення проблемним залишається питання примусового виконання рішення медіації та можливості звернення до господарського суду. Тож закон про медіацію в Україні є нагальною потребою часу.

Неврегульованою правовими нормами формою врегулювання господарського спору слід вважати переговори. Сторони спору на власний розсуд можуть домовлятися та визначати правила переговорів, орієнтуючись на загальні принципи права та досвід практики. Наприклад, брати участь у переговорах самотійно або через представників чи залучати посередників. Учасниками господарського спору завжди є спеціальні суб'єкти, воля яких завжди має бути оформлена письмово. Це правило також поширюється на відносини щодо оформлення порядку проведення переговорів та оформлення остаточного рішення. Втім правові наслідки переговорів настануть лише у випадку, коли вони завершуються укладанням належним чином оформленого договору щодо предмету спору. Тоді у випадку ухилення зобов'язаної сторони від добровільного виконання можна звернутися на загальних засадах до господарського суду.

Позасудові (альтернативні) способи врегулювання господарського спору обираються за власним бажанням зацікавлених осіб. Законодавче закріплення позасудових способів врегулювання господарського спору суттєво впливає на забезпечення свободи доступу до реалізації захисту порушеного права, щодо якого виник господарський спір. Насамперед це стосується випадків обов'язкового застосування досудового порядку врегулювання окремих господарських спорів та правового оформлення в законі медіації.

Однак вважаємо, що правова регламентація переговорів як способу врегулювання господарського спору непотрібна. Переговори – це нескладний процес врегулювання спору, який не потребує його правової формалізації, а окремі елементи процесу переговорів зустрічаються в процедурах інших позасудових інститутів.